

«Από την έρευνα στη διδασκαλία»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας | Σάββατο 4 Φεβρουάριου 2017

ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ | Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Οικονομική ανάπτυξη και περιβάλλον

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Βασίλης Πεσμαζόγλου γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Μαθηματικά και Οικονομικά στις ΗΠΑ (1974) και στην Αγγλία (1978). Στη δεκαετία του 1980 εργάστηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις Βρυξέλλες. Από το 1990 δίδαξε Πολιτική Οικονομία στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και στη συνέχεια Πελοποννήσου.

Έχει γράψει ακαδημαϊκά άρθρα κυρίως περί Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, βιβλιοκριτικές, μια συλλογή διηγημάτων και δύο μυθιστορήματα.

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

«Από την έρευνα στη διδασκαλία»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας | Σάββατο 4 Φεβρουάριου 2017

ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ | Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Οικονομική ανάπτυξη και περιβάλλον

Περίληψη εκπαιδευτικού σεμιναρίου

Η αντιφατική σχέση ανάμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και στο περιβάλλον προβληματίζει από καιρό την κοινή γνώμη, τη διαμόρφωση πολιτικής και την οικονομική θεωρία. Η επισκόπησή θίγει τα εξής ζητήματα:

1. Την έννοια της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης ως «εξωτερικότητας» που πρέπει να ενσωματωθεί στο κόστος παραγωγής αγαθών.
2. Τη σχέση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (δηλαδή πόσο πλούσια είναι μια χώρα) με την περιβαλλοντική ρύπανση.
3. Τη διάκριση ανάμεσα σε τοπικούς και πλανητικούς ρύπους, ειδικότερα δε την πολιτική οικονομία της μείωσης των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. 4. Τη σύγκρουση των γενεών καθώς και τη σχέση πλούσιων και φτωχών χωρών υπό το παραπάνω περιβαλλοντικό πρίσμα.
5. Τη συνακόλουθη ανάγκη αναθεώρησης της ίδιας της έννοιας της ανάπτυξης και των πολιτικών που απορρέουν από αυτήν.

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

«Από την έρευνα στη διδασκαλία»

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Λεβαδείας | Σάββατο 4 Φεβρουάριου 2017

ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ | Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σπουδών
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Οικονομική ανάπτυξη και περιβάλλον

Σημειώσεις εκπαιδευτικού σεμιναρίου

Πολύς λόγος γίνεται, στις μέρες μας, για την αντιφατική σχέση ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Ενδεικτικός είναι ο όρος και στόχος «**αιιφόρος ανάπτυξη**», που αντλεί από και παραπέμπει στη δασοπονία (διαχείριση δασών έτσι που η υλοτομία να αντισταθμίζεται με τη φύτευση νέων δέντρων): απόδοση στα ελληνικά του «sustainable development» (διατηρήσιμη ανάπτυξη), περιγράφει ένα είδος οικονομικής μεγέθυνσης που να μην «αυτο-υπονομεύεται» και άρα να δύναται να συνεχιστεί.

Πώς μπορούμε να αναλύσουμε τη σχέση (ίσως και σύγκρουση) ανάπτυξης και περιβάλλοντος; Πέραν των επιδράσεων στο τοπίο (λ.χ. κτισμένες παραλίες, δάση με αυθαίρετα σπίτια), το πιο σημαντικό σήμερα είναι το ζήτημα της **ρύπανσης**.

Υπό το πρίσμα της **μικροοικονομικής** εξετάζονται συνήθως οι «**αρνητικές εξωτερικότητες**», δηλαδή κοινωνικό κόστος (ρύπανση) που δεν ενσωματώνεται στο ιδιωτικό κόστος λόγω «αποτυχίας της αγοράς». Καλείται το δημόσιο να βρει τα κατάλληλα μέτρα εσωτερικευσης αυτών των αρνητικών εξωτερικοτήτων (λ.χ. επιβολή χρήσης φίλτρων στα φουγάρα των εργοστασίων).

Σε **μακροοικονομικό** επίπεδο, τίθεται το ζήτημα τι περιβάλλον επιθυμούμε όχι μόνο τώρα, αλλά και στο μέλλον (σε 10, 50, ή και 100 χρόνια-για τα παιδιά και τα εγγόνια μας). Αυτό σχετίζεται με το πώς αποτιμάμε το μέλλον σε σύγκριση με το παρόν, πόσο προτιμάμε το «εδώ και τώρα»: το **προεξοφλητικό επιτόκιο** εκφράζει ακριβώς αυτή τη σχέση, το πόσο περισσότερο βαραινεί το τώρα, δηλαδή η ευημερία των εν ζωή γενεών εν συγκρίσει με τις επερχόμενες (που δεν ψηφίζουν ακόμα και ίσως δεν έχουν ούτε γεννηθεί). Το ότι το παρόν έχει, στο πολιτικό-οικονομικό γίνεσθαι, μεγαλύτερη βαρύτητα από το μέλλον συνεπάγεται και υποβάθμιση του μελλοντικού περιβάλλοντος, τη θυσία του στο βωμό της άμεσης ευζωίας. Έχουμε δηλαδή μια λανθάνουσα σύγκρουση γενεών.

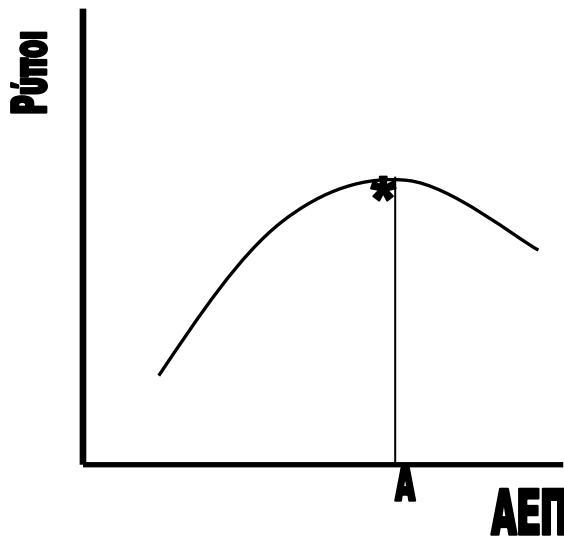
Μια προσέγγιση στο ζήτημα της σχέσης ανάπτυξης και περιβάλλοντος είναι η **περιβαλλοντική καμπύλη Κούζνετς**: αποτελεί **υπόθεση εργασίας**, που αποτυπώνει τη σχέση ανάπτυξης (ΑΕΠ κατά κεφαλή) και ρύπανσης. Εικάζει ότι ναι μεν αρχικά, όσο μεγαλώνει το ΑΕΠ αυξάνουν και οι ρύποι, **αλλά**, από ένα σημείο και μετά, αρχίζουν να μειώνονται: η ευμάρεια συνεπάγεται μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση και απαίτηση για καλύτερο περιβάλλον. Οι εμπειρικές μελέτες επιβεβαιώνουν συχνά αυτήν την υπόθεση σε **τοπικό** επίπεδο (λ.χ. ατμοσφαιρική μόλυνση σε μεγαλουπόλεις των ΗΠΑ).

Όμως, πλανητικές διαδικασίες όπως το φαινόμενο του θερμοκηπίου και της κλιματικής αλλαγής (που θα εξετάσουμε στη συνέχεια) μπορεί να έχουν **μη αναστρέψιμες συνέπειες**, εάν ξεπεραστούν ορισμένα κατώφλια, πολύ πριν η υποθετική «παγκόσμια» καμπύλη Κούζνετς αρχίζει να πέφτει.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΚΑΜΠΥΛΗ ΚΟΥΖΝΕΤΣ

Στο παρακάτω διάγραμμα, από ένα σημείο A και μετά, λόγω αυξημένου ΑΕΠ κατά κεφαλήν, η ρύπανση αρχίζει να μειώνεται. Οι φτωχές χώρες βρίσκονται αριστερά από το σημείο A, στην περιοχή όπου ανάπτυξη=>αυξημένη μόλυνση, ενώ για τις πιο πλούσιες, δεξιά του A, συμβαίνει το αντίθετο. Οι προτεραιότητες, οι **συλλογικές κοινωνικές προτιμήσεις** των πλούσιων χωρών είναι πολύ διαφορετικές από αυτές των φτωχών: ο πεινασμένος δεν σκέφτεται τόσο πολύ το περιβάλλον.

Μια άλλη υπόθεση εργασίας σχετικά με το θέμα μας είναι εκείνη του Αμερικάνου οικονομολόγου **Πόρτερ (Porter hypothesis)**: εν αντιθέσει με τη διαδεδομένη άποψη ότι η «καθαρή νομοθεσία» (π.χ. υποχρεωτικά φίλτρα) οδηγεί σε ακριβότερη παραγωγή, πλήττοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα, υπάρχουν ενδείξεις και περί του αντίθετου: ότι καθιστά αποτελεσματικότερη τη χρήση των πρώτων υλών (λ.χ. μειωμένη κατανάλωση πετρελαίου) και στην άνθηση νέων, σύγχρονων, πράσινων βιομηχανικών κλάδων (λ.χ. ανακύκλωση, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας).

Στις σχέσεις Βορρά-Νότου, η περιβαλλοντική διάσταση υπεισέρχεται πια όλο και πιο έντονα. Υπάρχει ο κίνδυνος του **περιβαλλοντικού ντάμπινγκ (environmental dumping)** δηλαδή της εξαγωγής φθηνών (λόγω μη τήρησης περιβαλλοντικών κανόνων) προϊόντων από τις φτωχές στις πλούσιες χώρες. Η αντιμετώπισή του με μέτρα «**πράσινου προστατευτισμού**» (απαγόρευση εισαγωγής τέτοιων προϊόντων- λ.χ. τόνος που έχει αλιευθεί με μεθόδους που σκοτώνουν τα δελφίνια) δεν είναι σύνομη με τους κανόνες ελεύθερου εμπορίου του ΠΟΕ. Από την άλλη, η επιβολή «καθάρων τεχνολογιών» στις αναπτυσσόμενες χώρες, δηλαδή των προτεραιοτήτων, «της συλλογικής προτίμησης» των πλούσιων χωρών στις φτωχότερες, αντιβαίνει την αρχή της εθνικής κυριαρχίας και κινδυνεύει να καταλήξει σε **τεχνολογικό ιμπεριαλισμό**.

Ως προς το πλανητικό φαινόμενο του θερμοκηπίου, η **Συμφωνία του Κιότο** προσπαθεί εδώ και χρόνια (πρόσφατη συνάντηση του Παρισιού) να περιορίσει τις εκπομπές των αερίων (κυρίως διοξείδιο του άνθρακα) που είναι υπεύθυνα για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Οι χώρες που συμμετέχουν σε αυτή την παγκόσμια συμφωνία (εξ ων η Ε.Ε.) αναλαμβάνουν την υποχρέωση να μειώσουν σταδιακά τις εκπομπές τους αερίων του θερμοκηπίου. Όμως, η αλματώδης ανάπτυξη πολυπληθών χωρών (όπως η Κίνα και η Ινδία) συνεπάγεται ραγδαία αύξηση των εν λόγω ρύπων. Οι ανερχόμενες αυτές χώρες δικαίως ισχυρίζονται ότι ο μεγαλύτερος ρυπαντής είναι οι ΗΠΑ που καταναλώνουν πολύ περισσότερο πετρέλαιο ανά κάτοικο από κάθε άλλη χώρα (ακόμα και εν συγκρίσει με χώρες με εξ ίσου υψηλό ΑΕΠ κατά κεφαλήν).

Με τη συνεργασία και την οικονομική ενίσχυση

Το θέμα που τίθεται εν προκειμένω είναι αυτό της **αποσύνδεσης- decoupling** : πώς να αυξάνει το ΑΕΠ αλλά με ταυτόχρονη **μείωση** της ρύπανσης (χρήση λιγότερου πετρελαίου, κάρβουνου κλπ). Μπορούμε εδώ να κάνουμε τον παραλληλισμό με δύο αυτοκίνητα: ένα μεγάλο βαρύ και παλιό 2000 κυβικών θα καταναλώσει για τη διαδρομή Αθήνα-Λειβαδιά υπερδιπλάσια καύσιμα απ' ό,τι ένα μικρότερο 1000 κυβικών και με σύγχρονο οικονομικό κινητήρα. Το πρώτο θα «κάψει» πιο πολύ για το ίδιο «έργο». Με βάση λοιπόν τη συνολική, την κατά κεφαλήν και την ανά \$ παραγόμενου ΑΕΠ εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ κρατών είναι σημαντικές – και ενδιαφέρουσες.

Στις αρχές του 2007 δημοσιεύθηκε στη Βρετανία η **έκθεση Stern**, όπου υπολογίζεται το *οικονομικό κόστος* των επαπειλούμενων κλιματικών αλλαγών -που σημειωτέον δεν προβλέπονται να πλήξουν ομοιόμορφα τις διάφορες περιοχές του πλανήτη. Για να χρησιμοποιήσουμε τη στατιστική έννοια του «αναμενόμενου» (expected), αν το πλανητικό κόστος της καταστροφής εκτοξεύεται σε αστρονομικά επίπεδα, ακόμα και αν η πιθανότητα να συμβεί κάτι τόσο ακραίο είναι μικρή, η αναμενόμενη πιθανή επιβάρυνση (κόστοςχπιθανότητα) μπορεί να είναι δυσβάστακτη.

Τα όρια της ανάπτυξης (The limits to growth). Στη δεκαετία του 1970 μια ομάδα οικονομολόγων, της λεγόμενης Λέσχης της Ρώμης (Club of Rome), δημοσίευσαν μελέτη που χαρακτηρίστηκε «νεομαλθουσιανή», όπου ισχυρίζονταν ότι η οικονομική ανάπτυξη δε μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές διότι οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι (λ.χ. πετρέλαιο) θα εξαντληθούν. Η αντίληψη αυτή, που βασιζόταν στα όρια που θέτουν οι **εισροές** (εξάντληση φυσικών πόρων) ξαναγίνεται, τρεις δεκαετίες αργότερα, επίκαιρη λόγω της περιβαλλοντικής ανάγκης οριοθέτησης των **εκροών** (φαινόμενο θερμοκηπίου).